

PESA INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL STUDIES

*PESA ULUSLARARASI
SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ*
July 2018, Vol:4, Issue:2 *Temmuz 2018, Cilt:4, Sayı:2*
e-ISSN: 2149-8385 ISSN: 2528-9950
Journal homepage: <http://dergipark.gov.tr/pesausad>

Ötenazi Algısı Üzerine Nitel Bir Araştırma A Qualitative Research on Euthanasia Perception

İhsan KUTLU

Araştırma Görevlisi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Hizmet Bölümü, ikutlu@sakarya.edu.tr

Oğuzhan ÇAVUŞOĞLU

Yüksek Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Hizmet EABD, oguzhan.1994.40@gmail.com

Kevser Kübra UYGUN

Sosyal Hizmet Uzmanı, kevserkubrayugun@gmail.com

<https://doi.org/10.25272/j.2149-8385.2018.4.2.02>

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Geliş: 18 Nisan 2018

Düzeltilme Geliş: 21 Temmuz 2018

Kabul: 26 Temmuz 2018

Anahtar Kelimeler:

Ötenazi, Ölme Hakkı, Aktif Ötenazi,
Pasif Ötenazi, Ölüm

© 2018 PESA Tüm hakları saklıdır

ÖZET

Ötenazi tarih boyunca farklı şekillerde anlaşılmış olmakla birlikte genel anlamıyla kişinin öldürülmeyi istemesi ve hayatının sona erdirilmesidir. Fakat ötenazi bu kadar basit bir istek değildir ve hukuki, dini, etik pek çok sorun barındırmaktadır.

Bu çalışmada ötenazi hakkında nitel veriler toplanarak nasıl algılanmakta olduğunu ele almak amaçlanmıştır. 200 üniversite öğrencisinden (sosyal hizmet, hukuk, tıp, ilahiyat öğrencisi) soru formu aracılığıyla nitel veriler toplanmıştır. Katılımcıların insanî, dinî, hukukî, tıbbî açılardan farklı değerlendirmelerde bulunup bulunmadıklarına bakılmıştır. Buna göre belli birtakım ifadelerin belli bölümlerde daha fazla öne çıktığı ve konunun farklı şekillerde algılanmakta olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışmanın ilk kısmında ötenazi kavramı üzerinde kısaca durulmuş olup; devam eden kısımda araştırma sonucunda elde edilen veriler takdim edilmiş ve bu verilere ilişkin bulgular yorumlanmıştır. Çalışmada analizler için istatistik programından yararlanılmıştır.

ARTICLE INFO

Article History:

Received: 18 April 2018

Received in revised form: 21 July 2018

Accepted: 26 July 2018

Keywords:

Euthanasia, Right To Die, Active Euthanasia, Passive Euthanasia, Death

JEL Classification Codes: I12, I19

© 2018 PESA All rights reserved

ABSTRACT

Euthanasia has been understood in different forms throughout history, and in general it is the desire of the person to be killed and the end of his life. But euthanasia is not such a simple desire and has many legal, religious, and ethical problems.

In this study, it is aimed to discuss how euthanasia is perceived by collecting qualitative data. Qualitative data were collected through questionnaires from 200 university students (social work, law, medicine, theology student). It was examined whether the participants could be found in different evaluations of humanitarian, religious, legal, and medical aspects. According to this, certain expressions have come to the fore in certain departments and the subject has been perceived in different forms.

In the first part of the study, the concept of euthanasia is briefly emphasized; In the following section, the data obtained as a result of the research were presented and the findings related to this data were interpreted. A statistic program were used for analysis in the study.

GİRİŞ

Ötenazi (ötanazi) tarihsel olarak uzun bir geçmişe sahip olmakla birlikte günümüz dünyasında da halen tartışılmaktadır. Ölüm canlılığın sona ermesi olarak basitçe tarif edilebilse de ölümlerin farklı şekillerde gerçekleşebilmesi bu olguya ilişkin pek çok boyutun ayrı ayrı ele alınmasını gerektirmektedir.

Ölümler bir kaza sonucu, bir hastalık sonucu, bir cinayete kurban giderek, intihar ederek vb. pek çok şekilde meydana gelebilir. Ölümün talep edilmesi ve bunun ölecek kişiden başkalarının müdahalesiyle gerçekleşmesi durumu ise ölüme ilişkin sınırların belirsizleşmesini beraberinde getirmektedir. Ölmeyi istemenin ve bunu gerçekleştirmenin bir hak ya da insanî bir talep olup olmaması tartışılmıştır. Öteden beri tıbbî, etik ve hukuki tartışmalar devam edegelmektedir (ayrıca konuyla ilgili olarak dinî hükümler de mevcuttur). Tartışmanın tarafları arasında ölmeyi talep edenler başta olmak üzere kişilerin ailelerini, yakınlarını, hekimleri, hukukçuları, yasa yapıcıları, psikolog/psikiyatrist vs.yi de kapsayan pek çok kesim yer almaktadır.

Müstakil olarak ele alınmak istendiğinde ötenazi, uygulamalı etik (applied ethics) konusudur. Yani ötenazi; bir konunun uygulamalı etik kapsamında değerlendirilebilmesi için gerekli olan iki şartı taşımaktadır. Bu şartlar şöyledir: "... ilgili konunun, yanında ve karşısında, lehinde ve aleyhinde olan insanların veya grupların olması anlamında, tartışmalı bir konu olması gerekir. Sonra da konunun, bireylerin etik ödev ve yükümlülükleriyle ilgili olan evrensel bir ahlaki problem olma zorunluluğu vardır" (Cevizci, 2005: 1671-1672). Bu minvalde ötenaziye hem taraftar hem de aleyhtar olanların varlığı; ayrıca ötenazinin etik ödev ve yükümlülüklerle ilgili evrensel bir ahlaki problem olması ötenaziye hususen bu doğrultuda çalışma imkânı doğurmaktadır. Fakat konunun farklı açılardan işlenmesi ihtiyacı halihazırda devam etmektedir.

Modern dünya bireyi merkeze alan ve insanın kendi kaderini kendisinin tayin etmesini salık veren bir paradigmaya sahiptir. İnsanlar bedenleriyle ilgili kararlar alırken de bu doğrultuda hareket etmeyi isteyebilmektedir. Ancak konu ölüm olduğunda rasyonel tercihler yapmak zannedildiği kadar kolay olmamaktadır. Kişiler hem kendileri için hem yakınları için hem de sağlık profesyonelleri olanlar açısından hastaları için ölüm kararını kolaylıkla alamazlar. Etik, hukuki, tıbbi tartışmalar da burada başlamaktadır. Yaşama hakkı ve canın korunması hakkı gibi ölmek de kişi için bir hak mıdır? Devletler açısından bireyin yaşam hakkının savunulmasının temel bir kural olduğu durumda birey kendi rızasıyla ölmeyi tercih ederse bu durumda ne gibi bir hüküm ortaya konulmalıdır? Ölmek isteyen kişiye bu konuda destek olan kişiler bu durumdan dolayı nasıl bir hükme tabi olmalıdır? Benzer soruları artırmak mümkün olmakla birlikte bu çalışmada ötenazi algısıyla ilgili birkaç temel noktaya değinilerek geleceğin konuyla ilgili muhtemel meslek grubu öğrencileriyle çalışma yapılmıştır.

Ötenazi konusuyla ilgili tıp ve hukuk başta olmak üzere pek çok alanda yapılmış çalışmalar geniş bir literatüre ulaşma imkânı sunmaktadır. Bu metinde ise teorik ve kavramsal tartışmalardan ziyade yapılan alan araştırmasının sonuçlarına yer verilmiştir. Çalışmada dört farklı bölüm öğrencilerinin ötenazi hakkındaki görüşlerinin neler olduğu nitel bir yolla tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla her birinden elli öğrenci olmak üzere ilahiyat, hukuk, tıp, sosyal hizmet bölümü öğrencilerine çeşitli sorular yöneltilmiştir. Hem genel olarak ötenazi algısı hem de farklı eğitimlere sahip öğrencilerin ötenazi görüşleri arasında farklılık olup olmadığı tespit edilmek istenmiştir. Bu dört bölümün tercih edilmesinin sebebi her birinin kendi alanına göre belli birtakım eğilimi yansıtmaya olmasındır. Şöyle ki; hukuk fakültesi öğrencilerinin yasal; ilahiyat fakültesi öğrencilerinin dini; tıp fakültesi öğrencilerinin tıbbi; sosyal hizmet bölümü öğrencilerinin ise insani hizmet açısından görüşlerinde farklılık aranmıştır.

1. Ötenaziye İlişkin Kavramsal Çerçeve

Tanımı itibariyle ötenazi (ötanazi) Eski Yunancadan "iyi/hayırlı" ve "ölüm" kelimelerinin bileşiminden ortaya çıkmış olup (Nişanyan, 2017); kelimeye Türk Dil Kurumu sözlüğüne göre "ölme hakkı" olarak karşılık verilmektedir (TDK Sözlük, 2017).

Ötenazi en genel anlamıyla bir hastanın hastalıktan dolayı çektiği acıyı sonlandırmak için hastanın kendi talebiyle hayatına acısız bir şekilde tıbbi yollarla son verilmesi eylemidir. Ömeroğlu (1993: 188) hukuki anlamıyla ötenaziye şöyle tanımlar: "... acıma duygusu nedeniyle, tedavisi olanaksız ya da çok büyük ve dayanılmaz acılar veren bir hastalığa yakalanmış olan kimseyi çekmekte olduğu ızdıraptan kurtarmak için öldürmek ...".

Acıların dindirilemediği ve çaresinin bulunamadığı hastalıklar hastanın yaşam kalitesini olumsuz etkileyerek onun ötenazi isteminde bulunmasına yol açmaktadır. Ötenazinin ne olduğuna yönelik yapılan tanımların ortak noktasında kişinin tedavisi mümkün olmayan bir hastalık sonucunda acılarının dindirilmesi için 'kendi ölümünü istemesi' vardır.

Ötenazinin tanımında da ifade edildiği üzere kişinin kendi iradesiyle ölümünü istemesinin yanı sıra bu ölüm isteği kararı kişinin yakınları ve hekimleri tarafından da verilebilir. Bu durum ise kişinin kendi iradesi dışında gerçekleşmektedir. Her ikisinde de ölümü gerçekleştirmek için belli uygulamalar vardır. Aktif ve pasif ötenazi; iradeye bağlı ve irade dışı ötenazi, ötenazi çeşitleri olarak zikredilebilir.

Bir eylem yapılarak yaşama son verilmesine aktif ötenazi denilmektedir. Aktif ötenazide ölümü sağlayacak tıbbi yöntemler kişiye doğrudan uygulanmaktadır. Pasif ötenazide ise uygulanması gereken tedavi uygulanmayarak yani olumsuz eylemle hastanın hayatına son verilmektedir (Ömeroğlu, 1993: 189). Aktif ötenazide hareket (fiil), pasif ötenazide ise hareketsizlik (terk) ölüme neden olmaktadır. Adak (2016: 124) çeşitli araştırmalara dayanarak pasif ötenazi taleplerinin sıklıkla yerine getirilmekte olduğunu söylemektedir.

Bilinç sahibi bir hastanın isteğiyle yapılan ötenazi iradeye bağlı ötenazidir (Güven'den akt. Besiri, 2009: 191). Burada hasta/kişi bütün sorumlulukları kendi üzerine alarak bu kararı vermektedir. İrade dışı ötenazide ise tam tersi durum söz konusudur. İrade dışı ötenazi bilinç kaybı olan bir hastanın yakınlarının iradesi ile gerçekleşir (Besiri, 2009: 192).

Ötenazi bazı kavramlarla yakın ilişki içerisindedir. Akcan (2013: 4-6)'da ötenazi kavramına yakın ve zaman zaman onunla birlikte zikredilen kavramlara şu şekilde değinmiştir: İntihar, talep üzerine öldürme, kasten öldürme, tasarlayarak öldürme, açlık grevi – ölüm orucu. Bu kavramlar tanım olarak ve hukuki yaptırımları açısından farklılıklar arz etmektedir.

Ülkemizde ötenazi ve ötenazi uygulamaları Hasta Hakları Yönetmeliği'nin 13. Maddesinde belirtildiği gibi yasaktır. Yönetmelikte şu ifadelere yer verilmektedir: "Ötenazi yasaktır. Tıbbi gereklerden bahisle veya her ne suretle olursa olsun, hayat hakkından vazgeçilemez. Kendisinin veya bir başkasının talebi olsa dâhil, kimsenin hayatına son verilemez." (Hasta Hakları Yönetmeliği, md. 13).

2. Araştırmanın Metodolojisi

2.1. Araştırmanın Modeli

Araştırmada öğrencilerin "ötenazi"ye ilişkin oluşturdukları algıların, düşüncelerin gerçekçi ve bütüncül bir şekilde ortaya konmasını ve daha derinlemesine analiz yapılmasını sağlayan nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma desenlerinden ise "olgubilim deseni" kullanılmıştır. Çalışmada ötenazi metaforik bir yolla incelenmiştir.

2.2. Araştırmanın Veri Toplama Tekniği ve Verilerin Yorumlanması

Araştırma için bir soru formu oluşturulmuştur. Soru formunda katılımcıların demografik özelliklerinin (cinsiyet ve okudukları bölüm) yanı sıra ötenaziye ilişkin algılarının ne olduğunun anlaşılmasına dönük sorular sorulmuştur. Katılımcılar, soru formunda yer alan sorularla istenen sayıda metafor oluşturmuştur. Oluşturulan metaforlar analiz edilerek yorumlanmıştır.

2.3. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini Sakarya Üniversitesi öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise Sakarya Üniversitesi İlahiyat, Hukuk, Tıp ve Sosyal Hizmet bölümlerinden her bölümden 50 öğrenci (kota) olmak üzere toplam 200 öğrenci oluşturmaktadır. Öğrencilerin bölümlerine göre amaçlı bir örneklem seçimi yapılmıştır. Dini, hukuki, tıbbî ve ahlaki boyutların incelenmesi ve bölümlerin öğrencilerin algılarını, düşüncelerini etkileyip etkilemediğini araştırmak için İlahiyat, Hukuk, Tıp ve Sosyal Hizmet bölümleri seçilmiştir.

3. Bulgular ve Yorum

3.1. Katılımcılara İlişkin Bilgiler

Araştırmaya katılan kişilerin cinsiyete ve eğitim gördükleri bölümlere göre dağılımı Tablo 1'deki gibidir:

Tablo 1. Katılımcıların Bölümlere Göre Cinsiyet Dağılımı

CİNSİYET	BÖLÜM				Toplam
	İlahiyat	Hukuk	Tıp	Sosyal Hizmet	
Kız	23	32	27	38	120
	46,0%	64,0%	54,0%	76,0%	60,0%
Erkek	27	18	23	12	80
	54,0%	36,0%	46,0%	24,0%	40,0%
Toplam	50	50	50	50	200
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Araştırmaya İlahiyat, Hukuk, Tıp ve Sosyal Hizmet bölümlerinden 50'şer öğrenci olmak üzere toplamda 200 kişi katılmıştır. Katılımcıların 120'si (%60'ı) kız, 80'i (%40'ı) ise erkektir. Kız ve erkeklerin bölümler içerisindeki dağılımı ise şu şekildedir: İlahiyat Fakültesi öğrencilerinde katılımcıların 23'ü kız ve bölüm içerisindeki oranı %46'dır. Yine katılımcıların 27'si erkek ve bölüm içerisindeki oranı %54'tür. Hukuk Fakültesinde ise katılımcılardan 32'si kız ve bölüm içerisindeki oranı %64'tür. Erkek katılımcıların sayısı ise 18'dir ve bölüm içerisindeki oranı %36'dır. Tıp Fakültesinde kız katılımcı sayısı 27 olup bölüm içerisindeki oranı %54, erkek katılımcı sayısı 23 olup bölüm içerisindeki oranı %46'dır. Sosyal Hizmet Bölümüne gelindiğinde ise; kız sayısı 38 ve bölüm içerisindeki oranı %76'dır. Erkek sayısı ise; 12 ve bölüm içerisindeki oranı %24'tür. Genel olarak bakıldığında İlahiyat dışındaki bölümlerde katılımcıların çoğunu kızlar oluşturmaktadır. Sadece İlahiyat Fakültesinde erkek katılımcı sayısı fazladır.

3.2. Araştırmaya Yönelik Bulgular

3.2.1. Ötenazinin Açıklanma Biçimleri

Araştırmada katılımcılardan ötenaziye bir cümle ile açıklamaları istenmiştir. Buna göre katılımcıların verdikleri cevaplar cinsiyete ve bölümlere göre bir araya getirilerek aşağıdaki şekilde tablolar oluşturulmuştur.

Tablo 2. Cinsiyete Göre “Ötenaziyi Bir Cümle İle Açıklama”

ÖTENAZININ BİR CÜMLE İLE AÇIKLANMASI	CİNSİYET		Toplam
	Kız	Erkek	
İnsanın Kendi İradesiyle Hayatına Son Vermesi	64	33	97
	53,33%	41,25%	48,5%
Doktor Yardımıyla Hayatına Son Verilmesi	38	35	73
	31,67%	43,75%	36,5%
Acısız Bir Şekilde Hayata Son Verilmesi	10	4	14
	8,33%	5%	7%
Diğer	8	8	16
	6,67%	10%	8%
Toplam	120	80	200
	100%	100%	100%

Araştırmaya katılan katılımcıların ötenazi hakkında bilgileri olup olmadığını ölçmek amacıyla “Ötenaziyi bir cümle ile açıklayabilir misiniz?” sorusu sorulmuştur. Soruya gelen yanıtlar yukarıdaki tabloda cinsiyete göre verilmiştir. Buna göre, en fazla kişi tarafından yanıt olarak verilen “İnsanın Kendi İradesiyle Hayatına Son Vermesi” yanıtını kızlar arasında 64 kişi vermiş olup kızlar içerisindeki oranı %53,33’tür. Yine aynı yanıtı erkeklerde 33 kişi vermiş olup erkekler içerisindeki oranı %41,25’tir. Toplamda ise 97 kişi tarafından bu yanıt verilirken, toplam katılımcı içerisinde bu yanıtı verenlerin oranı %48,5’tir. “Doktor Yardımıyla Hayatına Son Verilmesi” yanıtı ise 73 kişi tarafından verilmiş olup toplam katılımcı içerisindeki oranı %36,5’tir. Böylece “Doktor Yardımıyla Hayatına Son Verilmesi” yanıtı en çok verilen ikinci yanıt olmuştur. Bu yanıtı kızlar içerisinde %31,67 oran ile 38 kişi, erkekler içerisinde ise %43,75 oran ile 35 kişi vermiştir. Cinsiyete göre bu iki ifadenin dağılımına bakıldığında erkeklerde iki ifade arasındaki oran birbirine daha yakınken; kızların verdikleri cevaplarda yüzde yirmiden fazla fark oluğu görülmektedir.

Üçüncü olarak verilen yanıt ise “Acısız Bir Şekilde Hayata Son Verilmesi” olmuştur. Araştırmaya katılan katılımcılardan kızlar içerisindeki oranı %8,33 ile 10 kişi, erkekler içerisindeki oranı %5 ile 4 kişi bu yanıtı vermiş olup bu yanıtı verenlerin toplam katılımcı içerisindeki oranı %7 olup 14 kişidir.

Diğer kategorisinde ise “Ölümlü Bütünleşmek”, “Akıl Sınırlarını Zorlayan Uygulama”, “Bilinci Yerinde Olmayan Hasta”, “Ailesi Tarafından Ölüm Kararının Verilmesi” ve “Bilmiyorum” yanıtları alınmıştır. Genel olarak bakıldığında 200 katılımcıdan 199’unun ötenazi hakkında bilgi sahibi olduğu görülmüş, sadece “Bilmiyorum” yanıtını vererek ötenazi hakkında bilgi sahibi olmadığı ifade eden kişi sayısı 1’dir.

Tablo 3. Bölümlere Göre “Ötenaziyi Bir Cümle İle Açıklama”

ÖTENAZININ BİR CÜMLE İLE AÇIKLANMASI	BÖLÜM				Toplam
	İlahiyat	Hukuk	Tıp	Sosyal Hizmet	
İnsanın Kendi İradesiyle Hayatına Son Vermesi	23	30	12	32	97
	46%	60%	24%	64%	48,5%
Doktor Yardımıyla Hayatına Son Verilmesi	8	19	38	8	73
	16%	38%	76%	16%	36,5%
Acısız Bir Şekilde Hayata Son Verilmesi	9	0	0	5	14
	18%	0%	0%	10%	7%
Diğer	10	1	0	5	16
	20%	2%	0%	10%	8%

Toplam	50	50	50	50	200
	100%	100%	100%	100%	100%

Araştırmaya katılan İlahiyat, Hukuk, Tıp ve Sosyal Hizmet bölümleri öğrencilerinin “Ötenaziyi bir cümle ile açıklayabilir misiniz?” sorusuna verdikleri yanıtlar şu şekildedir: İlahiyat öğrencilerinden bölüm içerisinde %46 oranla ve 23 kişiyle en fazla “İnsanın Kendi İradesiyle Hayatına Son Vermesi” yanıtı alınmıştır. İkinci olarak en fazla yanıt bölüm içerisinde %18 oran ve 9 kişi ile “Acısız Bir Şekilde Hayata Son Verilmesi” cevabı alınmıştır. Üçüncü olarak en fazla “Doktor Yardımıyla Hayatına Son Verilmesi” yanıtı alınmıştır. Diğer yanıtlar ise sırasıyla; 4 kişi tarafından yanıt olarak verilmiş “İrade Dışı Ölüm”, 3’er kişi tarafından yanıt olarak verilmiş “Ölümlle Bütünleşmek” ve “Akıl Sınırlarını Zorlayan Uygulama” yanıtlarıdır.

Hukuk Fakültesinde; %60 oranıyla “İnsanın Kendi İradesiyle Hayatına Son Vermesi”; %38 ile “Doktor Yardımıyla Hayatına Son Verilmesi” yanıtları alınmıştır. 1 kişi ise “Bilmiyorum” yanıtını vermiştir.

Tıp Fakültesinde ise en fazla yanıt 38 kişi ve %76 oranla “Doktor Yardımıyla Hayatına Son Verilmesi” yanıtını vermiştir. 12 kişi ise “İnsanın Kendi İradesiyle Hayatına Son Vermesi” yanıtını vermiştir. Bu oranlar tıp fakültesi öğrencileri için; okudukları bölümlerin kendi görüşlerini etkilediğini göstermektedir.

Sosyal Hizmet bölümünde ise 32 kişi %64 bölüm içerisindeki oranla “İnsanın Kendi İradesiyle Hayatına Son Vermesi” yanıtını vermiş olup ikinci olarak en fazla verilen yanıt ise 8 kişi ve %16 bölüm içi oranla “Doktor Yardımıyla Hayatına Son Verilmesi” yanıtıdır. 5 kişi ve %10 bölüm içerisindeki oranıyla “Acısız Bir Şekilde Hayata Son Verilmesi” yanıtı üçüncü sıradadır. Diğer yanıtlar ise; %4 bölüm içerisindeki oran ve 2 kişi ile “İrade Dışı Ölüm”, 1’er kişi ve %2 bölüm içerisindeki oranlarla “Ölümlle Bütünleşmek”, “Bilinci Yerinde Olmayan Hasta” ve “Ailesi Tarafından Ölüm Kararının Verilmesi” yanıtlarıdır.

Bölgümlere göre verilen yanıtlara bakıldığında “bilmiyorum” cevabını veren hukuk öğrencisi haricinde hukuk ve tıp fakültesi öğrencilerinin ilk iki ifadenin dışına çıkmamış olduğu görülmektedir. Tıbbi müdahalenin öne çıktığı ifade olarak doktor yardımıyla hayatın sona erdirilmesi ifadesinin tıp fakültesi öğrencilerinde doğal olarak en yüksek oranda çıkmıştır. Ötenaziyi insanın kendi iradesiyle bağlantılandıran açıklama ise yüzde 60 ve 64 oranlarında sırasıyla hukuk ve sosyal hizmet öğrencilerinden gelmiştir. Burada şu söylenebilir ki bu ifadede ötenazinin bir hak, insani bir talep ve bireysel bir tercih olduğu vurgusu öne çıkmaktadır. Dolayısıyla hukuk fakültesi öğrencilerinin ve insani temelli yaklaşımlara sahip sosyal hizmet bölümü öğrencilerinin bu ifadeyi öne çıkarması doğal karşılanabilir. İlahiyat fakültesi öğrencileri de ağırlıklı olarak ilk ifadeye cevaplarında yer vermiştir. Bu da bireysel bir tercihe ve yapılanların sorumluluğunu alacak olmaya işaret etmektedir.

3.2.2. Ötenazinin Uygulanması Hakkındaki Düşünceler

Katılımcılara ötenazinin uygulanması hakkındaki görüşleri sorulmuş olup bölümlere göre verilen cevaplar aşağıdaki şekilde bir araya getirilmiştir.

Tablo 4. Ötenazinin Uygulanmasına İlişkin Görüşler

ÖTENAZİNİN UYGULANMASI HAKKINDAKİ GÖRÜŞLER	BÖLÜM				Toplam
	İlahiyat	Hukuk	Tıp	Sosyal Hizmet	
Uygulanmalı	5	16	13	7	41
	10%	32%	26%	14%	20,5%
Uygulanmamalı	38	17	16	23	94
	76%	34%	32%	46%	47%
Kişinin Kendi İradesine Bırakılmalı	2	6	19	16	43
	4%	12%	38%	32%	21,5%
Duruma Göre Uygulanmalı	5	7	2	3	17
	10%	14%	4%	6%	8,5%
Kararsızım	0	4	0	1	5
	0%	8%	0%	2%	2,5%
Toplam	50	50	50	50	200
	100%	100%	100%	100%	100%

Tabloya bakıldığında en yüksek oranla (%76) ilahiyat fakültesi öğrencilerinin “Uygulanmamalı” yanıtını verdiği görülmektedir. Ötenazinin dinen yasak bir davranış olmasının bu sonucun ortaya çıkmasında etkili olduğu düşünülmektedir. Sosyal Hizmet bölümünde ise “Uygulanmamalı” yanıtı verenler %46’lık oranla ilahiyattan sonra ikinci sıradadır.

“Uygulanmamalı” yanıtını Hukukta 17 kişi, Tıpta da 16 kişi vermiştir. “Kişinin Kendi İradesine Bırakılmalı” yanıtı verenler en fazla %38 ile Tıp fakültesi öğrencileri olmuştur. İkinci olarak Sosyal Hizmet bölümü yer almaktadır. 16 kişi ve bölüm içerisindeki oranı %32’dir.

“Uygulanmalı” yanıtını verenler arasında 16 kişi ile Hukuk öğrencileri ilk sırada yer almaktadır. Hatta Hukuk öğrencilerinden uygulanmalı cevabını veren öğrencilerinden biri şöyle bir ifade kullanmıştır. “Ötenaziyi bir hak olarak düşünüyorum ve ötenazi ülkemizde yasal olmayan bir uygulama. Ötenazi uygulanmalı ve durum ülkemizde yasallaştırılmalıdır.”

Tıp fakültesi “Uygulanmalı” yanıtını verenler arasında ikinci sırada yer almaktadır. Tıp öğrencilerinin %26’sı uygulanmalı yanıtını vermiştir. Bu cevabı veren tıp öğrencilerinden birinin soruya verdiği yanıt şudur: “Ötenazi tedavisi mümkün olmayan hastalık olarak görülmekte ve hasta doktor ilişkisine göre hasta acı çekmemelidir. Bunun için ötenazi uygulanmalıdır.” Sosyal Hizmet bölümünden 7, ilahiyat bölümünden ise 5 kişi uygulanmalı yanıtını vermiştir. İlahiyat öğrencilerinden biri ise; “Ötenazi ülkemizde yasal olması gereken ve muhakkak uygulanmalı.” yanıtını vermiştir. Bu cevap ise ilahiyat öğrencileri içerisinde de ötenazinin uygulanabileceğini savunan görüşlerin olduğunu göstermektedir.

“Duruma Göre Uygulanmalı” yanıtını ise ilahiyattan 5, Hukuktan 7, Tıptan 2, Sosyal Hizmet bölümünden ise 3 kişi vermiştir. Son olarak “Kararsızım” yanıtı veren kişi sayısı Hukuktan 4, Sosyal Hizmet bölümünden 1 kişi olmak üzere toplamda 5 kişi olmuştur.

Ötenazinin uygulanması hakkında tüm öğrencilerin görüşlerine toplu olarak bakıldığında ancak yüzde 20,5’inin kesin olarak uygulanmalı demesine rağmen; yüzde 47’sinin uygulanmamalı şeklinde görüş bildirmesi ötenazinin uygulanmaması gerektiği yönünde ağırlıklı bir kanaatin katılımcılarda olduğunu göstermektedir.

Hemşirelik öğrencileriyle yapılan bir başka araştırmada (Çetinkaya ve Karabulut, 2016: 33) öğrencilerin yüzde 58,8'i ötenazi istemediğini belirtmiştir. Bununla birlikte öğrencilerin yüzde 27,1'i kararsız; yüzde 14,1'i acı çeken hasta için ötenazi uygulanabileceğini söylemiştir. İki araştırma kıyaslandığında yüzdeler oranlar arasında fark olduğu gözlemlense de tercihlerin dağılımı birbirine benzerdir. Yani yüksek oranda katılımcı ötenazi uygulamasına karşıyken; düşük oranda katılımcı tarafından ötenazi uygulaması olumlanmıştır.

3.2.3. Ötenazinin Neye Benzetildiği

Katılımcılara “Bir kelime ile size göre ötenazi neye benzemektedir?” sorusu sorulmuş olup gelen yanıtlara göre iki veya daha fazla katılımcı tarafından kullanılan ifadeler bir araya getirilmiştir. Toplamda kullanılan 30 ifadeden 10'u kodlanmıştır. 20 ifade ise 20 katılımcı tarafından hepsi farklı olarak oluşturulmuş olup “diğer” olarak kabul edilmiştir. Tablo 5 ve 6'da katılımcıların ifadelerini görmek mümkündür.

Tablo 5. Bölümlere Göre “Bir Kelime İle Ötenazi Neye Benzemektedir?” Sorusuna Verilen Cevaplar

KULLANILAN İFADELER	BÖLÜM				Toplam
	İlahiyat	Hukuk	Tıp	Sosyal Hizmet	
İntihar	23	15	14	23	75
	53,49%	31,91%	31,82%	50%	41,67%
Ölüm	2	6	7	6	21
	4,65%	12,77%	15,91%	13,04%	11,67%
Cinayet	11	2	2	6	21
	25,58%	4,26%	4,55%	13,04%	11,67%
Kurtuluş	2	5	7	5	19
	4,65%	10,64%	15,91%	10,87%	10,56%
Özgürlük	1	6	9	1	17
	2,33%	12,77%	20,45%	2,17%	9,44%
Azrail	0	4	0	3	7
	0%	8,51%	0%	6,52%	3,89%
Vazgeçiş	3	3	0	1	7
	6,98%	6,38%	0%	2,17%	3,89%
Diğer (Çaresizlik-Hata-Kader)	1	6	5	1	13
	2,33%	12,77%	11,36%	2,17%	7,22%
Toplam	43	47	44	46	180
	100%	100%	100%	100%	100%

Bu tabloya göre “intihar” ifadesinin tüm katılımcılar tarafından toplamda 75 kere tekrar ederek en yüksek oranda dile getirilmiş olduğu görülmektedir. Ardından 21'er tekrarla “ölüm” ve “cinayet” ifadeleri gelmektedir. Daha sonra “kurtuluş” 19, “özgürlük” 17 kere tekrar etmiştir. Bu sonuçlara göre ötenazi en çok şu ilk beş ifadeye benzetilmektedir: intihar, ölüm, cinayet, kurtuluş ve özgürlük.

“İntihar” ifadesi ilahiyat öğrencileri tarafından yüzde ellinin üzerinde, sosyal hizmet öğrencileri tarafından yüzde elli oranında tercih edilmiştir. “Ölüm” tıp öğrencilerinin en çok tercih ettiği ifadeyken; “cinayet” diğer öğrencilere kıyasla ilahiyat fakültesi öğrencilerinin tercihi olmuştur. “Kurtuluş” ve “özgürlük” kelimelerini ise tıp öğrencilerinin yüksek oranda tercih etmiş olduğu görülmektedir.

İntihar başta olmak üzere ölüm ve cinayet toplamda ilk üç sırayı almıştır. Bu üçlü ifadenin toplam oranı yüzde altmışın üzerindedir. Ötenazinin ne olarak kabul edilmesi gerektiği konusunda ve kıyasla kendisine göre hüküm verildiği durumlar da zaten özellikle intihar ve cinayettir. Ötenazinin

uygulanma türüne bağlı olarak da ötenaziyi intihar ve cinayetle yakın ilişkide görmek mümkündür. Ötenazi ile ilgili literatür ve geçmişten günümüze ötenazinin tartışıldığı bağlam olarak intihar ve cinayetin bu soruya verilen cevaplarla paralelliği dikkat çekicidir.

İntihar, ölüm, cinayetin ardından kurtuluş ve özgürlük ifadeleri (toplamda yüzde 20) gelmiştir. Bu bulgu kişilerin/hastaların yaşam kalitesini olumsuz etkileyecek acılara ötenazi ile son verilebileceği fikrine paraleldir.

Katılımcıların ötenaziye bir şeye benzetmek noktasında yalnızca bir kere kullanmış olduğu ifadeler Tablo 6'da gösterilmiştir.

Tablo 6. Diğer: “Bir Kelime İle Ötenazi Neye Benzemektedir?” (Yalnızca Bir Kere Kullanılan İfadeler)

1. Bok	11. Kılıç
2. Boşluk	12. Kimyasal
3. Denek Fareler	13. Kurbağa
4. Gece	14. Lades
5. Gladyo	15. Macera
6. Havlu Atmak	16. Nazi
7. İradesizlik	17. Öten Horoz
8. Kapatma	18. Rahatlama
9. Kaplumbağa	19. Rica
10. Katletmek	20. Sinek

3.2.4. Ötenazi Denildiğinde Akla Gelen Şeyler

Katılımcılara *ötenazi* denildiğinde akıllarına gelen ilk üç şeyin neler olduğu sorusu sorulmuş olup Tablo 7'de bu soruya ilişkin sonuçlara verilmiştir.

Tablo 7. Ötenazi Denildiğinde Akla Gelen İlk Üç Şey

İFADELER	Birinci Sırada	İkinci Sırada	Üçüncü Sırada	Toplam
Ölüm	86	25	25	136
Kurtuluş	7	29	19	55
Hasta	11	24	15	50
Çaresizlik	14	19	16	49
İntihar	23	11	14	48
Hak	11	7	15	33
İrade	7	19	6	32
Umutsuzluk	10	6	10	26
Doktor	2	17	6	25
Korku	4	6	10	20
Bencilik	-	6	11	17
İlaç	6	6	3	15
Özgürlük	4	3	7	14
Katil	2	5	6	13
Yaşam	3	2	6	11
Günah ve Yasak	3	3	2	8
Aktif ve Pasif Ötenazi	-	-	7	7
Fiş	2	1	1	4
Pişmanlık	-	1	1	2
Rıza	-	1	1	2

Elde edilen sonuçlara göre “ölüm” ötenazi ile en çok ilişkilendirilen ilk kavramdır. Ölüm kavramı toplamda 136 kere tekrar etmiştir. Bu kavramın ardından elde edilen sonuçlar sayısal verilere

dayandırılarak üç ayrı grupta toplanabilir. Ölümün ardından ilk grupta yaklaşık elli civarında tekrar eden kelime grubu: hasta, çaresizlik, intihar, kurtuluş olarak karşımıza çıkmaktadır. 20 – 33 aralığında tekrar eden kelime grubu ise şöyledir: hak, irade, umutsuzluk, doktor, korku. Son grup olarak yirmiden daha az tekrar eden kelimeler; bencillik, ilaç, özgürlük, katil, yaşam, günah ve yasak, aktif ve pasif ötenazi, fiş, pişmanlık, rıza şeklindedir.

Ayrıca bu bölümdeki bazı kavramlar çift hale getirilebilir durumdadır. Ölüm (136) – Yaşam (11); Kurtuluş (55) – Özgürlük (14); Çaresizlik (49) – Umutsuzluk (26); Hasta (50) – Doktor (25); Hak (33) – İrade (32). Bu kavram çiftleriyle birlikte yirmiden daha az tekrar eden kavramlar bir grupta toplandığında ötenaziyle ilgili daha sade bir kavram havuzu oluşmaktadır.

Tablo 8. Ötenazi ve İlişkili Kavramlar

Ötenazi	Birinci Seviye	İkinci Seviye	Üçüncü Seviye	Dördüncü Seviye
	Ölüm	Hasta	İrade	İlaç
	-	Çaresizlik	Hak	Katil
	-	İntihar	Korku	Fiş
	-	Kurtuluş	Doktor	Günah ve Yasak
	-	-	Umutsuzluk	Bencillik
	-	-		Pişmanlık
	-	-		Rıza
	-	-	-	Aktif ve Pasif Ötenazi
	-	-	-	Özgürlük
	-	-	-	Yaşam

Elde edilen sonuçlara göre ötenazi ve ölüm birbirine en yakın görülen iki kavramdır. Ölüm kavramından bir sonraki aşamada hasta, çaresizlik, intihar ve kurtuluş kavramlarının ötenaziyle ilişkilendirildiği görülmektedir. Ötenazi kavramı merkeze alındığında üçüncü seviyede irade, hak, doktor, umutsuzluk, korku kavramlarıyla karşılaşılmaktadır. Dördüncü ve ötenaziden biraz daha uzak olarak görülebilecek kavramlar ise ilaç, katil, fiş, günah ve yasak, bencillik, pişmanlık, rıza, aktif ve pasif ötenazi, özgürlük, yaşam şeklinde sıralanabilir.

Ötenazi denildiğinde ölüm ve intihar kelimelerinin ilk sıralarda akla gelmesi normal olarak karşılanabilir. Fakat ötenazi konusu gündeme geldiğinde cinayet kavramına değinilmemiş olması dikkat çekicidir.

3.2.5. Bölümlere Göre Ötenazi Denildiğinde Akla Gelen Şeyler

Tablo 9. Bölümler ve Ötenazi Denildiğinde Akla İlk Sırada Gelen Kelime

Ötenazi Denildiğinde Akla Gelen İlk Kelime	Bölüm				Toplam
	İlahiyat	Hukuk	Tıp	Sosyal Hizmet	
Ölüm	10	17	32	27	86
Hasta	2	4	0	5	11
İlaç	3	1	1	1	6
Çaresizlik	4	7	1	2	14
İntihar	12	2	3	6	23
Kurtuluş	4	0	1	2	7
Hak	1	6	2	2	11
İrade	1	3	2	1	7
Özgürlük	0	3	1	0	4
Yaşam	0	1	1	1	3
Doktor	0	0	2	0	2

Umutsuzluk	5	3	1	1	10
Korku	3	0	0	1	4
Katil	2	0	0	0	2
Fiş	0	2	0	0	2
Günah ve Yasak	0	1	2	0	3
Toplam	47	50	49	49	195

Tablo 10. Bölümler ve Ötenazi Denildiğinde Akla İkinci Sırada Gelen Kelime

Ötenazi Denildiğinde Akla Gelen İkinci Kelime	Bölüm				Toplam
	İlahiyat	Hukuk	Tıp	Sosyal Hizmet	
Ölüm	7	5	5	8	25
Hasta	4	4	7	9	24
İlaç	1	0	5	0	6
Çaresizlik	4	9	4	2	19
İntihar	3	4	1	3	11
Kurtuluş	17	3	3	6	29
Hak	1	3	3	0	7
İrade	2	12	1	4	19
Özgürlük	0	2	1	0	3
Yaşam	0	1	1	0	2
Doktor	1	0	14	2	17
Umutsuzluk	1	2	1	2	6
Korku	2	0	1	3	6
Katil	3	1	0	1	5
Fiş	0	0	1	0	1
Bencillik	1	0	0	5	6
Pişmanlık	1	0	0	0	1
Günah ve Yasak	0	2	1	0	3
Rıza	0	1	0	0	1
Toplam	48	49	49	45	191

Tablo 11. Bölümler ve Ötenazi Denildiğinde Akla Üçüncü Sırada Gelen Kelime

Ötenazi Denildiğinde Akla Gelen Üçüncü Kelime	Bölüm				Toplam
	İlahiyat	Hukuk	Tıp	Sosyal Hizmet	
Ölüm	6	12	2	5	25
Hasta	5	1	4	5	15
İlaç	0	0	1	2	3
Çaresizlik	5	3	4	4	16
İntihar	3	2	3	6	14
Kurtuluş	8	2	4	5	19
Hak	1	11	3	0	15
İrade	0	3	1	2	6
Özgürlük	0	6	1	0	7
Yaşam	1	3	1	1	6
Doktor	0	1	4	1	6
Umutsuzluk	3	1	3	3	10
Korku	4	0	2	4	10
Katil	1	0	3	2	6

Fiş	0	0	1	0	1
Bencillik	4	0	1	6	11
Aktif ve Ötenazi	0	0	7	0	7
Pişmanlık	1	0	0	0	1
Günah ve Yasak	0	2	0	0	2
Rıza	0	1	0	0	1
Toplam	42	48	45	46	181

Tablo 12. Bölümlere Göre Ötenazi Denildiğinde İlk Üç Sırada Akla Gelen Kelimeler

Bölümler	İlk Sırada Akla Gelen	İkinci Sırada Akla Gelen	Üçüncü Sırada Akla Gelen
İlahiyat	İntihar - 12	Kurtuluş - 17	Kurtuluş - 8
Hukuk	Ölüm - 17	İrade - 12	Ölüm - 12
Tıp	Ölüm - 32	Doktor - 14	Aktif ve Pasif Ötenazi - 7
Sosyal Hizmet	Ölüm - 27	Hasta - 9	İntihar - Bencillik - 6

Ötenazi denildiğinde ilk akla gelen kelimeler bölümlere göre incelendiğinde; ilahiyat fakültesi öğrencileri ilk akla gelen kelimeler içerisinde ilk sırada 12 tekrarla “intihar”; ikinci sırada 17 tekrarla “kurtuluş”; üçüncü sırada 8 tekrarla yine “kurtuluş” kavramlarını zikretmiştir. Hukuk fakültesi öğrencilerinde ilk sırada 17 tekrar ile “ölüm”; ikinci sırada 12 tekrarla “irade”; üçüncü sırada yine 12 tekrarla “ölüm” kavramlarını kullanmıştır. Tıp fakültesi öğrencilerinin ilk sırasında 32 kişi “ölüm”; ikinci sırada 14 kişi “doktor”; üçüncü sırada “aktif ve pasif ötenazi” 7 kişilik tekrarlar karşımıza çıkmaktadır. Sosyal hizmet bölümü öğrencilerinde ise ilk sırada 27 kişiyle “ölüm”, ikinci sırada 9 kişi “hasta”; üçüncü sırada altışar kişiyle “intihar” ve “bencillik” ifadeleri kullanılmıştır.

SONUÇ ve TARTIŞMA

Tartışmalı bir sorun olarak öteden beri varlığını sürdüren ötenaziye ilişkin üniversite öğrencilerinin görüşlerinin öğrenilmek istendiği bu çalışmada 6 soruluk soru formu ile toplamda 200 öğrenciye ulaşılarak veriler toplanmıştır. Ötenazi konusu hakkında üniversite öğrencilerinin ötenaziye bilip bilmediği, bilgileri dahilinde ötenazi algılarının nasıl ve ne yönde olduğu araştırılmıştır. Ulaşılan en önemli sonuç bölümler arasında ötenazi konusunda farklı görüşler olduğudur.

Ötenazi hakkında bilgi ve ötenazinin açıklanmasında katılımcıların çoğunluğu doğru sayılabilecek cevaplar vermişlerdir. *İnsanın kendi iradesiyle hayatına son vermesi ve doktor yardımıyla hayata son verilmesi* ifadeleri öne çıkan cevaplar olmuştur. Bunlardan ilki intihara yakın bir açıklamayı; ikincisi dışarıdan bir müdahaleyi – özellikle bir uzman müdahalesi – vurgulamıştır. Bu iki açıklama da ötenazi etrafında dönen tartışmanın parçalarıdır.

Bu noktada bölümler arasında en büyük farklardan biri ötenazinin uygulanıp uygulanmaması konusunda ortaya çıkmıştır. İlahiyat Fakültesi öğrencileri ciddi bir çoğunlukla uygulanmaması yönünde görüş bildirmiştir. Bu durumun, ötenazinin dinen uygun görülmeyen bir olgu olmasıyla ilgili olduğu düşünülebilir.

Ötenazinin uygulanması konusunda vurgulanması gereken şeylerden biri içinde yaşadığımız toplumun geleneksel değerleridir. Bu değerleri çeşitli atasözlerinde, deyimlerde ya da dini temelli inançlarda görmek mümkündür. Bir örnek olarak *çıkمامış candan umut kesilmez* şeklinde ifade edilen söz hayata, umuda ve yaşamaya olan pozitif yönlü bakışı dilsel bir kod olarak zihinlere yerleştirmiştir. *Sabah ola hayrola* ifadesinin alt metninde de buna paralel bir anlam yatmaktadır. Bununla birlikte İslam dini mensupları açısından *Allah'ın rahmetinden ümit kesilmemesi* gerektiği bir başka önemli emri/değeri dile getirmektedir. Toplumun anlam dünyasını oluşturan ve zihinlerine yön veren bu tip ifadelerin örnekleri artırılabilir. Bu ifadelerdeki ortak perspektif ölümden farklı seçeneklerin varlığıdır. Araştırmada bulgulanmış olan, ötenazi denildiğinde akla gelen şeyler olarak *çaresizlik* ve *umutsuzluk* ifadelerinin bir son tercih olarak ölümü istemeye ilişkinendirilebileceği de bu bağlamda gözden kaçırılmamalıdır.

Araştırmadaki bir diğer önemli fark ötenazinin açıklanmasıyla ilgilidir. Buna göre tıp fakültesi öğrencileri doktor yardımıyla hayata son verilmesi ifadesinde büyük oranda bir araya gelmişlerdir. Buradan çıkartılacak sonuç ise ötenaziye ilişkin teknik bir tanımlamanın tıp konusunda eğitimli kişilerden gelmiş olmasının doğallığıdır.

Hemşirelik yüksekokulu öğrencilerinin ötenazi hakkındaki görüşlerini belirleme amacıyla yapılmış bir başka çalışmayla (Çetinkaya ve Karabulut, 2016: 33) bu çalışmanın bazı noktalarda örtüştüğü görülmüştür. Diğer çalışmada ötenazi uygulaması hakkındaki görüşler şu ifadelerle sorulmuştur: *Yaratana karşı gelme, Cinayet kasten adam öldürme, Tıbbi bir uygulama, İnsan/hasta hakkıdır.* Elinizdeki nitel tarzda gerçekleştirilmiş çalışma ile nicel olarak uygulanmış diğer çalışmadaki bu ifadeler paralellik göstermektedir. Mevcut çalışmada ötenaziyle ilgili ulaşılan kavramlar (hak, günah-yasak, cinayet gibi) katılımcıların kendi ifadeleri olarak karşımıza çıkmıştır. Bu çalışmayla diğer çalışma arasındaki bir başka benzerlik yukarıda da belirtildiği gibi ötenazinin uygulanması hakkındaki görüşlere ilişkin olmuştur.

Engin ve arkadaşları (2017) tıp ve hemşirelik öğrencileriyle gerçekleştirdikleri çalışmada öğrencilerin çoğunluğunun kendilerine ve bir yakınlarına ötenazi uygulanmasını istemediğini tespit etmişlerdir. Bu sonuç da çalışmamızdaki ötenazinin uygulanması/uygulanmaması konusundaki görüşlere paraleldir.

Aldıkları eğitim ve gelecekte çalışacakları işler göz önünde bulundurulduğunda üniversite öğrencilerinin herhangi bir konu hakkındaki görüşleri ayrıca önem kazanmaktadır. Bu çalışma ile hukuk, tıp, ilahiyat ve sosyal hizmet bölümü öğrencilerinin ötenazi hakkındaki görüşleri incelenmiştir. Çalışmanın sınırlı sayıda katılımcıyla gerçekleşmiş olması sonuçların genellenebilmesi için bir dezavantajdır. Bu tip araştırmaların artırılması, daha derinlikli ve daha geniş kapsamlı çalışmaların yapılması beklenmektedir.

KAYNAKÇA

- Adak, Nurşen (2016). "Sağlıkta Sosyal Problemler", *Sosyal Problemler Sosyolojisi: Dünyadan ve Türkiye'den Örnekler*, ed. Nurşen Adak, Siyasal Kitabevi, Ankara, Sayfa: 99-133.
- Akcan, Esra Alan (2013). "Ötenazi", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, Sayı: 1, Sayfa: 3-26.
- Besiri, Arzu (2009). Ötenazi ve Yaşam Hakkı, *TBB Dergisi*, Sayı 86, Sayfa 188-203.
- Cevizci, Ahmet (2005). *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayıncılık, İstanbul.
- Çetinkaya, Funda ve Karabulut, Neziha (2016). "Hemşirelik Yüksekokulu Öğrencilerinin Ötenazi Hakkında Görüşleri", *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 3 (2), Sayfa: 28-39.
- Engin, Esra ve diğ. (2017). "Tıp ve Hemşirelik Fakültesi Öğrencilerinin Ötenaziye Karşı Tutumları", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 10, Sayı 52, Sayfa 654-659.
- Hasta Hakları Yönetmeliği, Tarih: 01.08.1998 Resmi Gazete Sayı: 23420.
- Nişanyan, Sevan. <http://www.nisanyansozluk.com/?k=%C3%B6tanazi&x=0&y=0>, 05.09.2017.
- Ömeroğlu, Ömer (1993). "Ötenazi", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı: 2, Sayfa: 187-205.
- Türk Dil Kurumu Sözlüğü, <http://www.tdk.gov.tr/>, 07. 09. 2017.